

XAVIER BARÓ I QUERALT

**TESI DOCTORAL:
“LA HISTORIOGRAFIA CATALANA EN
EL SIGLE DEL BARROC (1585-1709)”**

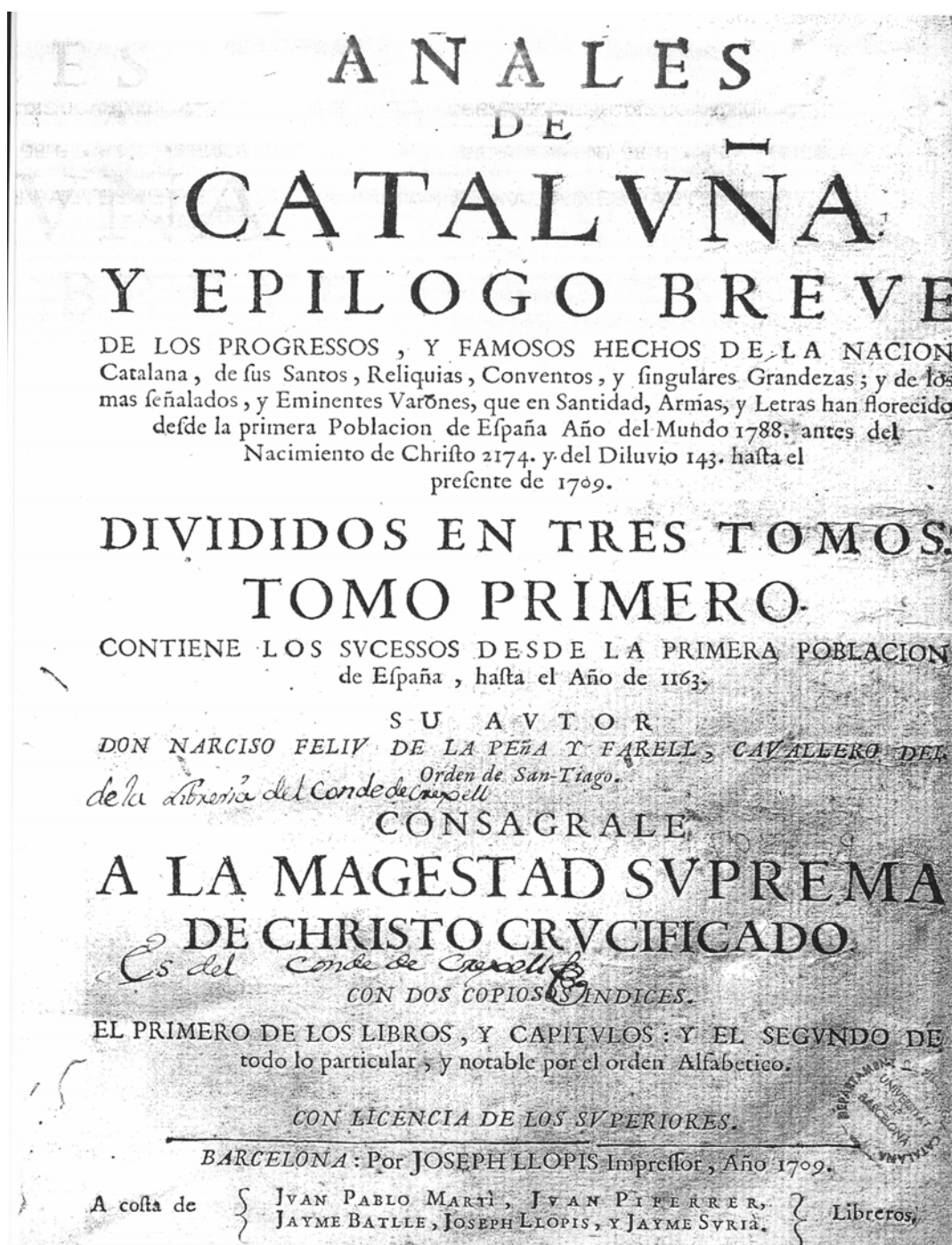
**DEPARTAMENT D'HISTÒRIA MODERNA DE LA UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

**PROGRAMA DE DOCTORAT: “EL MÓN MEDIEVAL I MODERN: ÚLTIMES
LÍNIES DE RECERCA” (BIENNI 2000-2002)**

DIRECTOR: FERNANDO SÁNCHEZ MARCOS

BARCELONA, DESEMBRE DE 2005

11. EL FINAL DEL BARROCO: NARCÍS FELIU DE LA PENYA (?-1712), EL FÉNIX DE CATALUÑA (1683) I ELS ANALES DE CATALUÑA (1709)

Portada del primer volum dels *Anales de Catalunya*. Barcelona: Josep Llopis, 1709.

11. EL FINAL DEL BARROC: NARCÍS FELIU DE LA PENYA (?-1712), EL FÉNIX DE CATALUÑA (1683) I ELS ANALES DE CATALUÑA (1709)

11.1. SÍNTESE BIOBIBLIOGRÀFICA

La figura de Narcís Feliu de la Penya ha interessat molt als historiadors catalans, i bona prova n'és la bibliografia que aquest personatge ha generat¹. Evidentment, no són alienes a aquest fet les circumstàncies històricopolítiques que visqué Feliu de la Penya, profundament marcades per la Guerra de Successió i pel seu posicionament decidit en favor de l'Arxiduc Carles.

Narcís Feliu de la Penya (?- Barcelona, 1712) fou advocat, "economista" i historiador. Centrà la seva vida al voltant de tres grans eixos: l'activitat

---

¹ De la múltiple bibliografia existent, ens hem centrat en la que té més relació amb la temàtica del nostre estudi. Així, destaquem les aportacions de: MATEU Y LLOPIS, Felipe. *Los historiadores de la Corona de Aragón...*, p. 85-87; SÁNCHEZ ALONSO, Benito. *Historia de la historiografía española*. Madrid. CSIC. Vol. III, 1950, p. 25; GRAU I SALÓ, Maria. "Feliu de la Penya: una visió actual com a país" a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (1987), p. 125-146; SERRA, Eva. "Una aproximació a la historiografia catalana. Els antecedents" a *Revista de Catalunya* 26 (1988), esp. p. 31-32; SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Historia y política en el umbral del siglo XVIII: los *Anales* y combates por Cataluña de N. Feliu de la Penya" a *Actes du XII Congrès d'Histoire de la Couronne d'Aragon* vol. III, *Mémoires de la Société Archéologique de Montpellier* 17 (1989), p. 133-146; CORTADELLA, Jordi. *La història antiga en la historiografia catalana*. Tesi doctoral. UAB, 1991, Vol. I, p. 154-161; DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Penya, historiador i polític" a *Afers* 20 (1995), p. 73-86; DURAN, Eulàlia. "Renaixement i Barroc: la il·lusió de la modernitat" a *Història de la cultura catalana*, vol II. Barcelona, 1996 p. 119-144; CEPEDA ADÁN, José. "La Historiografía", p. 828; GRAU, Ramon. "Les batalles de la historiografia crítica" a GABRIEL, Pere (Dir) *Història de la cultura catalana*, vol. III. Barcelona, 1996, p. 165-188; SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "La concepción de España, como realidad plural, en la historiografía catalana del Barroco: algunas aportaciones" a FERNÁNDEZ ALBADALEJO, F (Ed.) *Monarquía, imperio y pueblos en la España Moderna. IV Reunión científica de la Asociación Española de Historia Moderna (Alicante, 27-30 mayo 1996)* Alacant 1997, pp. 781-792. També és interessant copsar la difusió que tingué l'obra de Feliu de la Penya en el segle XIX. Així, a més de servir de model per a les obres d'historiadors com Antoni de Bofarull, es publicà en col·leccions de força difusió com el "Tesoro de Autores Ilustres" (BOFARULL Y BROCÁ, A. *Hazañas y recuerdos de los catalanes*. Barcelona 1849; en aquesta obra s'inclou una edició del *Fénix de Cataluña*, presentant-la (p. 9) com una "obrita tan preciosa como rara [publicada] para completar (...) las 300 pájinas de que constan regularmente los tomos...").

econòmica i empresarial², la política³ i la historiogràfica⁴. Pel que fa a la primera, entre el 1680 i el 1683, Feliu de la Penya, provinent d'una família de mercaders catalans⁵, es dedicà al foment de la indústria tèxtil (és el moment en què escriu el *Político Discurso en defensa de la cierta verdad que contiene un memorial presentado a la Nobilísima Ciudad de Barcelona* (1681) i el *Fénix de Cataluña* (1683). Juntament amb Martí Piles, el 1690 creà la Companyia de la Santa Creu. Se sap que el 1692 formava part de la Junta General de Comerç de Catalunya. Participà en la defensa de Barcelona durant el setge de 1697. A finals de segle, intensificà la seva activitat política i historiogràfica. Arran del conflicte successori generat per la mort de Carles II, es posicionà decididament a favor de l'arxiduc Carles (l'anomenat Carles III). Feliu apostà de manera inequívoca per la unió entre la burgesia catalana i la defensa de l'austriacisme contra els interessos de França, i per aquests fets és empresonat durant 1704 i 1705 pel virrei Velasco. Aquest fet marca, segons la meua opinió, una radicalització en el discurs de l'autor català. També fou advocat de Carles III en les Corts del 1706. Al llarg d'aquest període escriu els *Anales de Cataluña*. El 1709 retorna a l'activitat comercial, i crea la Companyia Nova de Gibraltar. Finalment, mor el 12 de febrer de 1712⁶.

---

² Cfr. MOLAS, Pere. "La Companyia Feu-Feliu de la Penya (1676-1708). Comerç de teixits i estructura social vers 1700" a *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña* 12 (1974), p. 77-126; *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII*. Barcelona: Curial, 1977; *III Centenari de la publicació del Fénix de Cataluña. Narcís Feliu de la Penya i la seva època*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1983.

³ Cfr. KAMEN, Henry. *La España de Carlos II*. Barcelona: Crítica, 1981, p. 133-139; ALBAREDA, Joaquim. *Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona: Vicens Vives, 1993; TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau editor, 1999.

⁴ Vegeu nota 1.

⁵ Sobre els seus orígens, vegeu, KAMEN, Henry. "A catalan merchant of the mid-seventeenth century: Narcís Feliu (?-1665)" a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 14 (1994), p. 29-38.

⁶ VILAR, Pierre. *Le "Manual de la Companyia Nova" de Gibraltar: 1709-1723*. París: SEVPEN, 1962 (traducció catalana: *Manual de la Compañia Nova de Gibraltar*. Reus: Centre de Lectura, 1990); DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Penya...", p. 73-74.

11.2. EL POLÍTICO DISCURSO EN DEFENSA DE LA CIERTA VERDAD QUE CONTIENE UN MEMORIAL PRESENTADO A LA NOBILÍSIMA CIUDAD DE BARCELONA (1681), PRIMER ESCRIT DE FELIU DE LA PENYA

El primer escrit de Feliu de la Penya que inclou referències de caire polític i històric és el *Político Discurso*⁷. Es tracta d'un text breu (37 pàgines) en el qual l'advocat català presenta una sèrie d'arguments en defensa del proteccionisme per fomentar l'activitat econòmica dels quatre principals gremis tèxtils barcelonins. L'obra s'estructura en sis capítols en els quals Feliu fonamenta els seus arguments proteccionistes fent referència al passat dels catalans, com per exemple quan recorda els fets esdevinguts en temps de Ramon Berenguer III, tot citant l'obra d'Onofre Manescal:

“Bien, au(n)que tarde, aduirtió nuestro Serenissimo Señor Don Ramon Berenguer el Tercero, refierelo Menescal Sermon del Serenissimo Señor Don layme fol. 39 los daños y perdidas grangeò tratando con Ginoveses, pues perdido su tesoro entregaron Mallorca a los Moros”.⁸

Però els arguments emprats per Feliu sovint fan referència als clàssics, sobretot Aristòtil, Ciceró i Tàcit. Del primer fa menció a alguns fragments de la *Política*, i també fa ús d'alguns símils extrets de la *Història dels animals* de l'Estagirita:

“Acudamos a nuestra pobre Patria, que vieja, por antigua, sin plumas, por pobre, debil se sustenta apenas, enseñenos la cigüeña, de quien refiere Aristoteles Historia Animalium lib 9. cap. 13 que a sus ancianos padre viendoles debiles, y perdidas las plumas, los sustenta, alienta, asiste, y abriga, hasta que cobrado su vigor fuertes los advierte”.⁹

---

⁷ *Político Discurso en defensa de la cierta verdad que contiene un memorial presentado a la Nobilísima Ciudad de Barcelona...* Barcelona: Rafael Figueró, 1681.

⁸ FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Político Discurso...*, p. 6-7.

⁹ FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Político Discurso...*, p. 22.

Òbviament, les referències a Tàcit són dels *Anals*, d'on extreu algunes màximes de pensament que legitimen la seva tesi:

“No puede la Republica sin los tributos, y alcabalas mantenerse, y defenderse; deuda es del buen Ciudadano admitirlos, y pagarlos, Tacito lib. 4. Annalium: No hay paz sin las armas, ni armas sin sueldos, ni sueldos sin tributos”.¹⁰

Per últim, Ciceró és definit com el pare de l'eloqüència llatina, i les seves màximes també són aprofitades per argumentar les tesis en favor del proteccionisme econòmic.

En darrer terme, cal recordar que en el *Político Discurso* trobem ja una primera menció al símil del fènix (*“Renazca, pues, el comercio en Cataluña, qual otro Fenix de sus cenizas”*¹¹), que serà exposat extensivament dos anys més tard a l'obra de títol homònim. També hi consta una justificació de la tria de la llengua castellana ja que es considera que té major difusió que la catalana, que és elogiada amb referències a Ramon Muntaner, Jeroni Pujades i Onofre Manescal. Cal recordar que aquest mateix argument serà emprat per Feliu de la Penya en el pròleg dels *Anales de Cataluña* publicats el 1709:

“Catalan, escribo en castellano, por si saliere los limites del Principado mi discurso, no advirtiendo defectos en nuestro natural idioma, si defendiendo fueron cortos en ponderar sus excelencias nuestros catalanes, Pujades, Coronica de Cataluña, en el Proemio menescal, Sermon del Serenissimo Señor Rey de. Jayme, Ramon Montaner en su Coronica cap. 29”.¹²

---

¹⁰ FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Político Discurso...*, p. 26.

¹¹ FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Político Discurso...*, p. 4.

¹² FELIU DE LA PENYA, Narcís. *Político Discurso...*, “A los muy ilustres señores...”.

11.3. EL *FÉNIX DE CATALUÑA* (1683) I LA LEGITIMACIÓ DELS PRIVILEGIS ORIGINARIS DELS CATALANS

El *Fénix de Catalunya* és una obra escrita amb la col·laboració del vigatà Martí Piles¹³. Publicada el 1683¹⁴, està estructurada en dues parts ben diferenciades, si bé prou relacionades entre sí. En primer lloc, un recorregut per la història i virtuts del poble català (capítols I-IX) i, en segon terme, una sèrie de justificacions polítiques i econòmiques per sol·licitar la creació d'una companyia marítima catalana (capítols X-XVIII).

El títol complet de l'obra, com és habitual a l'època, ofereix força informació sobre els objectius de l'autor: *Fénix de Catalunya: compendio de sus antiguas grandezas y medio para renovarlas*.

Com ja és sabut, Feliu de la Penya tracta en les seves obres de legitimar els privilegis de Catalunya¹⁵. En el cas del *Fénix de Catalunya*, aquesta legitimació dels privilegis es fonamenta en la religió i en la lectura de la història de Catalunya, de la qual en destaca la religiositat, la valentia i la tendència al comerç dels catalans.

Segons Feliu de la Penya (p. 4 i ss), que es basa en les fonts d'historiadors pretèrits com Domènec, Pujades i Bosc, Catalunya rebé l'apòstol Jaume i ràpidament fou convertida al cristianisme. Així, se'ns parla de l'existència de 481 màrtirs. D'altra banda, de la Penya, seguint altres autors de l'època (bàsicament Corbera, Sala i Martí Viladamor)¹⁶ recorda que el tribunal de la

---

¹³ Pel que fa a la gestació i autoria del *Fénix de Catalunya*, vegeu: KAMEN, Henry. *La España de Carlos II*, p. 133 i ss.

¹⁴ Barcelona: Casa de Rafael Figueró, 1683. Reedició facsímil, Barcelona 1983 (amb un estudi introductor i a càrrec d'Henry Kamen).

¹⁵ Sánchez Marcos ha deixat plantejat l'interrogant de saber fins a quin punt en el *Fénix de Catalunya* s'hi troba el germen dels ulteriors *Anales de Catalunya*. La idea, segons el nostre punt de vista, és encertada i raonable, i no està mancada d'elements que ho podrien corroborar.

¹⁶ Vegeu l'apartat 5.2.3. del present treball.

Inquisició nasqué a Catalunya, i contradiu els qui afirmen que Vigilanci fou un heretge català, basant-se en les fonts de sant Jeroni. D'altra banda, es recorda la figura d'Eulàlia, màrtir i patrona de la ciutat de Barcelona. En conclusió, Catalunya seria el primer territori hispànic en què la fe cristiana va aparèixer, prova indiscutible de *“la constancia de la fe catalana”*.

En un repàs ràpid a la història de Catalunya, destaca sempre el valor, coratge i fidelitat del poble català. Situa les primeres gestes valeroses el 880 aC, quan els pobladors combateren fenicis i egipcis (p. 10). Arribats al període romà i l'inici de l'època medieval, destaca que Barcelona esdevingué capital de la monarquia visigòtica. En capítol VIII investiga sobre l'origen del terme “Catalunya”, que atribueix a l'època visigòtica.

L'arribada dels musulmans es valora de manera negativa, però es destaca que Catalunya resistí i mantingué viva la seva fe i els seus temples religiosos. Analitza els fets més rellevants de la història de l'expulsió dels musulmans (de Berà a Guifré) i defensa que Catalunya és l'arrel més antiga d'Espanya (p. 35), ja que els catalans varen ser els primers d'expulsar els infidels. El fragment és prou contundent:

“No tiene España raíz más anciana que la de Cataluña, avendo vencido y arrojado con tanta puntualidad de sus tierras a los Moros, apartando la ocasión de mezclarse y escurecerse la sangre, por lo que se precia lo más calificado de España en tener su origen y raíz fuerte y limpia en este Principado”.

També destaca la presència dels catalans a Grècia i la resistència contra els constants intents d'invasió francesa. Fa referència al valor heroic dels catalans (p. 19), que es complementa (p. 23) amb una natural inclinació envers el comerç, l'enginy i altres ciències (teologia, medicina, economia). En aquest

punt destaca que “*no vencen las armas sin las letras*” . Els catalans, en definitiva, també són un poble de cultura, i recorda alguns esdeveniments importants com la creació d'universitats, l'impuls a la difusió de la *Vulgata*, i l'existència de literats i sants (p. 24-26). Però alhora també és un poble actiu, mariner (p. 24) que ha impulsat el comerç (p. 29) i les arts de la navegació (p. 30).

Els catalans, segons Feliu de la Penya també abunden en “*liberalidad*” i són exemple de bons vassalls: han estat generosos en contribucions econòmiques en les conquestes (p. 36), sobretot en el cas de Felip IV (p. 37). Fa referència a una sèrie d'elogis que els monarques els han fet (p. 33) i destaca, en especial, un comentari favorable de Felip IV en cartes dels anys 1653 i 1654 (p. 48 i ss)¹⁷.

D'altra banda, és prou eloqüent la metàfora del riu Nil. Catalunya, segons Feliu de la Penya, s'hi assembla per la seva força i fondària (p. 64 i ss). Així, fent ús d'aquesta metàfora, argumenta que l'origen de la davallada econòmica del Principat cal cercar-lo en la constitució de Monarquia Hispànica, ja que el monarca (a partir de Felip II) ha hagut d'atendre molts altres súbdits. L'engrandiment de l'Imperi ha comportat la disminució de població pel desplaçament envers Amèrica i Itàlia, quedant menys poblada Catalunya. Tot i així, l'expulsió de musulmans i jueus es valora positivament. Cal, però, cercar una solució als problemes econòmics: “*Aunque lloramos nuestro infeliz estado*” (p. 70), el poble català no s'ha de resignar. La solució passaria per dinamitzar l'antiga indústria marítima, que tantes riqueses havia generat al Principat. Se

---

¹⁷ Destaquem que les cartes s'escriuen després del conflicte de 1640.

sol·licita al rei creació de companyia marítima, i en els capítols següents s'elabora un pla de treball.

En definitiva, el *Fénix de Cataluña* no aporta, historiogràficament parlant, gaire novetats, a excepció dels fets que acabem de comentar, i que donen una sèrie de pistes per interpretar i solucionar l'origen de la davallada econòmica de Catalunya. Feliu de la Peña, molt clar en els seus plantejaments, proposa un reequilibri entre els territoris que componen la Monarquia Hispànica, apel·lant, com hem vist, a elements religiosos, històrics, polítics i fins i tot antropològics (en tant que característics d'un poble o societat).

11.4. ELS ANALES DE CATALUÑA (1709) I LA LEGITIMACIÓ DELS PRIVILEGIS ORIGINARIS DELS CATALANS

11.4.1. Característiques generals de l'obra

El títol complet de l'obra, *Anales de Cataluña y Epilogo breve de los progressos, y famosos hechos de la Nacion Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y singulares Grandezas; y de los señalados y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas, y Letras han florecido desde la primera Poblacion de España. Año del Mundo 1788. antes del Nacimiento de Christo 2174 y del Deluvio 143. hasta el presente 1709*¹⁸, mostra i defineix l'abast cronològic-temàtic marcat per l'autor, del qual ens ocuparem a continuació.

Es tracta d'una obra escrita en tres gruixuts volums que ha suscitat opinions ben diferents entre la historiografia actual¹⁹ argumentades, sobretot, a partir de

---

¹⁸ 3 vols. Barcelona: Joseph Llopis, Jayme Svià, Juan Pablo Martí, 1709. Reedició facsímil a cura de Jaume Sobrequés. (Barcelona 1999). Aquesta obra, juntament amb d'altres textos històrics, ha estat editada (versió facsímil) en format electrònic: MOLAS RIBALTA, Pere. (Comp)., *Textos Clásicos para la Historia de Cataluña (I)*. Madrid 2000.

¹⁹ Així, mentre que per a Sánchez Marcos, Feliu de la Peña sosté que "*Cataluña forma de parte de España. Es uno de los "reinos" que integra la Monarquía española, sin ninguna duda*

la interpretació de la visió i conceptes de Catalunya i Espanya que podia tenir l'autor català. El primer volum, dedicat a la "*Magestad Svprema de Christo Crucificado*" presenta els fets més destacats des dels orígens fins al segle XII, dedicant més esforços i espais als períodes romà, visigòtic, musulmà i inici de la dinastia del Casal de Barcelona. Pel que fa als orígens històrics de Catalunya, és indiscutible que Feliu de la Peña fa un pas enrera pel que fa al criticisme històric i al tractament de fonts ja que recupera de manera imprevista, tal i com ha dit Cortadella, les llegendes d'autors com Annio de Viterbo en els seus *Commentaria super opera diversor auctor de antiquitatibus loquentium...* (1498)²⁰. Aquestes llegendes, cal recordar-ho, ja havien estat qüestionades per Diago (1603), Bosc (1628) i Corbera (1630-1678). Per què es produeix aquest retrocés? Per què l'advocat català va fer ús d'uns elements mitològics i llegendaris ja havien estat demostrats com a falsos? Simon considera que cal entendre el context de tensió bèl·lica i ideològica en què va viure Feliu, alhora que també apunta el caràcter gairebé propagandístic de l'obra. Per la seva banda, Villanueva es mostra més crític, i recorda que Feliu és senzillament un autor menys rigorós, representant d'una historiografia tradicionalista barroca. Villanueva destaca que Feliu no va entrar en contacte amb els cercles intel·lectuals més avançats de l'època (com el de Pau Ignasi de Dalmases), de manera que la seva aportació resulta, en termes estrictament intel·lectuals,

---

desde fines del siglo XV" ("Historia y política...", p. 141), Duran afirma que llegint Feliu de la Peña: "no hi he trobat cap nova definició d'Espanya com a estat modern, més enllà de la simple referència geogràfica que havia estat posada en circulació pels humanistes de la darrera del segle XV" ("Narcís Feliu de la Peña...", p. 75). Aquestes dues opinions plantegen obertament el debat sobre el concepte d'Estat i nació en l'Època Moderna.

²⁰ CORTADELLA, Jordi. "Crítica històrica y reconstrucción del período precondal en la Cataluña del siglo XVIII", *Estudios sobre historia antigua e historiografía moderna*. Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco-Euskal Herriko Unibertsitatea, 1994, p. 37-55 (esp. p. 38).

força anacrònica²¹. El segon volum, dedicat a la "*Magestad del Catolico Monarca Carlos Segundo y, por su muerte, a la Magestad de nuestro venerado, y deseado monarca Carlos Tercero (que Dios guarde), Rey de España, y legitimo sucesor de Carlos Segundo*"²², analitza la història de Catalunya entre el 1163 i el 1458. El darrer volum, dedicat al "*Fidelissimo, y excelentissimo Principado de Catalvña, y a la Excelentissima Cividad de Barcelona*", narra els esdeveniments ocorreguts entre 1458 i 1709. Eulàlia Duran ha observat amb precisió que els fets transcorreguts entre 1697 (inici del setge de Barcelona per part de Lluís XIV) i 1709 (any en què finalitza l'escrit) no corresponen, per l'estil i les fonts emprades, a una obra històrica, sinó que responen més aviat al gènere de les memòries personals²³. Sens dubte, aquestes dedicatòries (Jesucrist-Déu, Monarca, Principat) ens anticipen, tal i com veurem posteriorment, els punts clau en què s'afirma la defensa dels privilegis de Catalunya²⁴.

Val la pena destacar tres elements del pròleg ("*Al lector*"). En primer lloc, una definició i justificació de la història força convencional ("*es fomento, y favor de todas las disciplinas, por ella comprehende el hombre lo passado, atiende à lo presente, y se previene para lo venidero*"). Tot seguit, es dol, com d'altres historiadors del segle XVII, de l'oblit en què resta el cultiu de la història a Catalunya ("*El cuidado de todas las Naciones mas Politicas de Europa, como*

---

²¹ VILLANUEVA, Jesús. *Política y discurso histórico...*, p. 232-235; SIMON, A. "La historiografia del segle del Barroc...", p. 99-101.

²² El subratllat és nostre. Destaquem com és definit l'Arxiduc Carles.

²³ DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Pena...", p. 79. La darrera part de l'obra de Feliu de la Pena continua sent una de les fonts d'informació prioritàries sobre la Guerra de Successió, que sovint ha estat seguida al peu de la lletra per la historiografia tradicional. Recentment, J.M. Torras i Ribé ha plantejat interrogants sobre "la part de l'obra de Feliu en què resulta més difícil discriminar les seves dades històriques de la seva militància política" (*La guerra de Successió...*, p. 75 i ss.).

²⁴ Una interpretació d'aquesta trilogia (Déu, rei i pàtria) a: DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Pena...", p. 78.

Españoles, Italianos, Alemanes, Franceses, y otros, fue descuido en la Nacion Catalana, que siempre supo obrar, però jamàs escribir) i finalment justifica el canvi lingüístic apel·lant a la major difusió de la llengua castellana:

“Siendo Catalan, y natural de Barcelona parece devia escribir esta Obra en el Catalan Idioma; pero para que se dilaten las noticias, y por los papeles, y libros que en la Centuria de 1600 se han escrito en Idioma Castellano, desdorando algunas acciones de Cataluña; deviendo manifestar si equivocacion, no puedo excusar la respuesta en la Lengua castellana”.

El que mou al nostre autor és realitzar una apologia del passat català, i per això utilitza les eines que, segons ell, comporten una major difusió²⁵.

Pel que fa a la resta de característiques historiogràfiques que defineixen l'obra, cal dir que, malgrat un cert esperit crític (notes, taules, índexs), Feliu segueix, de forma massa crèdula i ingènua, algunes llegendes fundacionals i mítiques. És, d'altra banda, hereu d'una concepció pragmàtica grecollatina de la història: aquesta ha de servir per alligonar i moralitzar (abunden les referències a Polibi, Ciceró o Sèneca) i ho és també d'una visió providencialista, teleològica i cristiana de la història.

Pel que fa a les fonts hispàniques emprades, Sánchez Marcos apunta les referències a Pujades (*Crònica de Catalunya*, 1609), Zurita (*Anales de la Corona de Aragón*, 1610) i probablement els *Anales Cahaloniae* de Joan Lluís de Montcada, mentre que Duran analitza (a més de les apuntades per Sánchez Marcos) les mencions a autors com Marcillo (*Crisi de Cataluña*, 1685), Corbera (*Cataluña Illustrada*, 1678), Marca (*Marca Hispanica*, 1688), les obres de Roig i Jalpí i, per al període baixmedieval, les cròniques de Jaume I, Pere el Cerimoniós, Desclot i Muntaner (també segueix Montcada pel que fa a l'estada dels catalans a Grècia) i altres fonts manuscrites i arxivístiques per als segles

---

²⁵ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. “Historia y política...”, p. 139-140.

XVI i XVII (bàsicament documentació de l'Arxiu Reial, Arxiu Municipal de Barcelona i el diari de Miquel Parets). També cal tenir present, com ha analitzat Duran, la profunda influència que Feliu rebé de Martí Viladamor, bàsicament de la *Noticia Universal de Cataluña* (1640)²⁶. Pel que fa a la informació de caire religiós, sobretot marià, les referències a Narcís Camós i els seu *Jardín de María* són abundants²⁷.

Un cop hem presentat les característiques generals de l'obra, creiem que és interessant contextualitzar l'obra magna de Feliu en el context general del moment. Fa gairebé vint anys, Sánchez Marcos apuntava que seria interessant realitzar un estudi comparatiu entre l'obra de Feliu i el compendi d'història universal escrit pel jesuïta Buffier a inicis del segle XVIII²⁸. Apuntem-ne ara algunes idees. El pare Claudi Buffier (1661-1737) va escriure, entre d'altres, els *Nuevos elementos de la historia universal sagrada y profana, de la esfera, y geografía con un breve compendio de la historia de España y Francia*, compendi d'història universal que s'utilitzava en l'escola de nobles de Cordelles de Barcelona i que narra esdeveniments fins l'any 1704²⁹. Fou escrit a inicis del segle XVIII i va ser traduït i adaptat al castellà per Narcís Riera, rector del col·legi de Cordelles. El text de Feliu i el de Buffier coincideixen sobretot en el fet que presenten una mateixa cosmovisió. També coincideixen en què atorguen una mateixa funció moralitzant a l'estudi de la història. En aquest punt, una interpretació teleològica i cristiana presideix les obres dels dos

---

²⁶ DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Peña...", p. 82-84.

²⁷ Vegeu l'apartat 10.2. del present treball.

²⁸ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Nota sobre la cultura històrica en el siglo XVIII: el compendio del P. Buffier, manual en el Colegio de Nobles de Cordellas" a *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 8-II (1988), p. 245-254.

²⁹ BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal sagrada y profana, de la esfera, y geografía con un breve compendio de la historia de España y Francia*. Barcelona: Francisco Oliver y Martí, 1771.

autors. Buffier, de la mateixa manera que Feliu, recorda què és la cronografia o història universal, i anota que la història universal s'interpreta a partir de la vinguda del Messies³⁰. Aquesta interpretació de la història es troba immersa en un context social i ideològic en què la religió catòlica aconsegueix una funció importantíssima en la història d'Espanya. En aquest sentit, Buffier i Feliu interpreten de manera idèntica bona part dels fets pretèrits de la història espanyola, sobretot els que fan referència a la relació entre els cristians i els musulmans. Així, Buffier atribueix a Déu l'entrada dels musulmans l'any 711 (*"En su tiempo permitió Dios la irrupcion de los Moros en España"*³¹) i exalta el paper dels Reis Catòlics com a monarques que expulsaren definitivament els moros (*P. Què guerra emprendieron Don Fernando y doña Isabel quando tuvieron asegurado el poder y la authoridad? R. Contra los Moros, los quales en este reynado son totalmente echados de España*³²).

Però com és ben sabut les diferències entre Feliu i Buffier fan referència a l'àmbit dels diferents posicionaments polítics que defensen l'un i l'altre i en la seva concepció de les relacions entre els territoris de la Monarquia Catòlica. Feliu, tal i com veurem posteriorment, interpreta la història d'Espanya des d'un punt de vista que podríem titllar de catalanocèntric. Per la seva banda, Buffier es decanta en favor d'una lectura eminentment castellanista de la història d'Espanya. Tendeix, sens dubte, a identificar Castella amb el conjunt dels territoris de la Monarquia Hispànica. Així, per exemple, quan Buffier presenta el seu recorregut per la història d'Espanya, mostra el llistat de monarques i, en

---

³⁰ Recordem el fragment de Buffier: *"La Cronologia, o Historia Universal, no es otra cosa que la ciencia de los tiempos que han pasado desde la creacion del Mundo hasta nuestros dias, y de lo que ha sucedido en dichos tiempos"*. (BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 1).

³¹ BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 208.

³² BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 322.

arribar a la reconquesta, segueix el curs de la història amb els monarques castellans però no amb els de la Corona d'Aragó. De fet, com a conseqüència del que acabem de dir, es pot afirmar que els reis de la Corona d'Aragó no apareixen com a reis d'Espanya. Es fa referència a ells en la secció corresponent de l'apartat "Sucesos del siglo...". Arribats a la delicada qüestió de la revolta de 1640, Buffier es limita a recordar que "*Felipe, para vengarse de la Francia por haver protegido à los Catalanes*"³³. I no trobem més referències. Sobre el conflicte dinàstic esdevingut a partir de la mort de Carles II³⁴, les diferències entre el català i el francès són lògicament insalvables. Buffier es decanta en favor de Felip V, i ho fa apel·lant als drets dinàstics ("*Derecho de succession como nieto de Doña Maria Teresa de Austria, hija de don Felipe IV y hermana de Carlos II, y haver muerto este sin succession*"³⁵) i als mateixos drets atorgats per Carles II ("*P. Quien ha reconocido este derecho? R. En primer lugar Carles II (sic), el qual nombrò por su heredero (1700) al Duque de Anjou su sobrino, y despues no solo todos los Estados de España en Cortes Generales, sino tambien casi todos los de Europa*"³⁶). De fet, com ha recordat Sánchez Marcos³⁷, l'escola de Cordelles ja es veia, per part de l'opinió popular barcelonina, com a favorable als francesos, i és obvi que els jesuïtes es veieren afavorits per la victòria de Felip V en la guerra de Successió. En qualsevol cas, és interessant destacar que els fets narrats per Buffier arriben fins l'any 1714, i que l'obra es reedità a Espanya en els anys 1762 i 1771 sense afegir res de

---

³³ BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 359.

³⁴ Feliu i Buffier coincideixen en la valoració positiva del darrer dels Àustries, tot i que el segon en destaca les mancances físiques: "*Fue un Principe afable y religioso y que por su flaca complexion no pudo gobernar por si mismo y murió à fines del año 1700*". (BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 362-363).

³⁵ BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 363.

³⁶ BUFFIER, Claudio. *Nuevos elementos de la historia universal*, p. 363.

³⁷ SÁNCHEZ MARCOS, Fernando. "Nota sobre la cultura histórica en el siglo XVIII...", p. 252-253.

nou (recordem que Buffier morí l'any 1737). La identificació amb la dinastia borbònica sembla, doncs, clara.

11.4.1.1. VALORACIÓ DELS ANALES DE CATALUÑA

Sens dubte, estem davant d'una important aportació historiogràfica, ja sigui per la informació que aporta sobre la història catalana de les darreries del segle XVII, per l'intent de sistematitzar (ni que sigui acríticament) la història antiga i medieval o per la extraordinària influència que ha exercit posteriorment. Es tracta, com ha dit J.Sobrequés, d'una obra de transició (imprescindible, això sí) entre la historiografia humanista i la postmedieval. Tot i així, la crítica segueix valorant de manera desigual l'aportació historiogràfica de Feliu. Així, per exemple, per autors com Rovira i Virgili és una obra de decadència, sensiblement inferior a la de Pujades. Aquesta idea ha estat sostinguda recentment per Ramon Grau, mentre que per a A.Simon l'obra participa del naixement d'un cert esperit crític, si bé reconeix que abunden els errors i la creença cega en llegendes. D'altra banda, E. Duran no considera encertat valorar l'obra de Feliu atenent únicament a criteris vinculats a la manca de rigor en els fonts, ja que creu que l'autor català escriu una obra vinculada a la retòrica, gènere literari en el qual la ficció i la realitat es barregen indefectiblement. En síntesi, Duran prén l'obra de Feliu com a *case study* clar i evident de l'etapa final de la historiografia catalana barroca³⁸. Segons el nostre punt de vista, cal atendre a la mentalitat de l'època per valorar amb una certa exactitud l'obra de Feliu, ja que fàcilment es pot caure en l'error de fer-ne una

---

³⁸ ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Història nacional de Catalunya*. Barcelona: Edicions Pàtria, 1922, vol. I, p. 49-52; DURAN, Eulàlia. "Narcís Feliu de la Peña...", p. 77, 85; GRAU, Ramon. "Les batalles...", p. 168 i ss; SIMON, Antoni. "Anales de Catalunya" (ressenya) a *L'Avenç* 244 (2000), p. 87.

lectura presentista i cometre, per tant, més d'un anacronisme. És indiscutible que Feliu admet com a vàlides llegendes que autors pretèrits ja havien qüestionat. Aquest fet, seguint els paràmetres interpretatius de crítica textual en l'actualitat, suposa certament un retrocés. Tot i així, segurament cal plantejar-se *què* pretenia l'autor en el moment d'escriure la seva obra i, sobretot, en *quin* context polític i institucional l'escriu. Si tenim presents aquestes dues premisses, podem (potser) entendre que, per a Feliu, no fos *tan* important la refutació d'una o altra llegenda com el fet de presentar un relat prou farcit de dades i referències com per que pogués ser llegit i respectat pel potencial lector. De la mateixa manera que justifica la tria de la llengua castellana, també, segons el nostre punt de vista, argumenta tàcitament la recuperació d'una sèrie de llegendes per tal d'augmentar les grandeses de la seva pàtria, en un moment, cal recordar-ho, de conflicte armat. Feliu entén que els seus escrits han d'acomplir la funció de servir la seva nació, i per a fer-ho, qualsevol fet, sigui llegendari o demostrable empíricament, és bo i legítim. No podem oblidar que la consolidació del criticisme historiogràfic es vincula a les llums setcentistes, el resplandor de les quals Feliu no pogué arribar a copsar, ni que fos tímidament.

11.4.2. PRIVILEGIS DELS CATALANS EN ELS ANALES DE CATALUÑA³⁹

Cal dir, abans d'estudiar com legitima Feliu els privilegis dels catalans, que val la pena tenir present els diversos sentits i accepcions que adquireixen certs termes definitoris en l'obra de Feliu. Així, M. Grau i Saló⁴⁰ després d'haver

---

³⁹ En aquest apartat presentem allò que hem cregut més rellevant i destacable del text de Feliu de la Peña sobre aquest tema.

⁴⁰ GRAU I SALÓ, Maria. "Feliu de la Peña...", p. 125 i ss.

analitzat diversos fragments de les obres de de la Peña, considera que sembla evident Feliu assumia una certa consciència diguem-ne diferencial⁴¹ de Catalunya. Grau i Saló conclou, en definitiva, que l'ús del terme *nació* fa referència a Catalunya, mentre que el terme *pàtria* fa referència, en la seva mostra, en 19 ocasions a Barcelona, en 20 ho fa a Catalunya, però en cap ocasió no ho fa a Espanya, a la qual s'hi refereix com a *Monarquia Española*, si bé, com reconeix l'autora de l'estudi esmentat, en nombroses ocasions s'autoddefineix com a espanyol.

Feta aquesta acotació terminològica, passem a analitzar la justificació dels privilegis. Aquesta, segons el nostre punt de vista, es podria relacionar amb la triple dedicatòria que Feliu fa en les seves obres: Déu, Monarquia i Principat.

Els catalans són, segons Feliu, un poble molt religiós, caracteritzat per la seva bondat, catolicitat i tendència a la santedat⁴². Trobem nombrosos exemples que fonamenten aquesta afirmació, entre els quals es destaquen els “*mas de quinientos hijos, Sagrados Martyres*” o les “*mas de quatrocientas sesenta y ocho*” imatges de la Mare de Déu⁴³, la *suposada* existència d'un primer cristià català als peus de la Creu de Crist (Caius Corneli)⁴⁴ i la també *suposada* presència de l'apòstol Jaume a Catalunya⁴⁵, que el nostre autor assumeix com a certa. Igual com Andreu Bosc, se sent orgullós que Catalunya sigui “*gloriosa Madre de los Españoles por primera en la Fè, y su Baluarte, en el Santo Tribunal de la Fè*”⁴⁶.

---

⁴¹ L'anacronisme és evident però potser ajuda a la clarificació i contextualització.

⁴² DURAN, Eulàlia. “Renaixement i Barroc...”, p. 140.

⁴³ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. I, p. 14.

⁴⁴ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. I, p. 104.

⁴⁵ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. I, p. 105 i ss.

⁴⁶ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. III, prefaci.

Pel que fa a la Monarquia, Feliu exposa un extens llistat d'elogis que els monarques (de la dinastia catalanoaragonesa o dels Àustries) i nobles han fet del poble català i de la ciutat de Barcelona. Així, els catalans són uns excel·lents súbdits, i han de ser tractats com a tals⁴⁷. Afegeix Feliu, en aquest llistat d'elogis, els emesos per alguns Papes. S'ha de destacar, però, que Feliu segueix la numeració dels reis catalans, i que Felip (el futur Felip V) sempre és anomenat com "Duc d'Anjou"⁴⁸.

Pel que fa a la darrera legitimació, Catalunya, aquesta està intrínsecament relacionada amb el seu passat. Feliu, com la resta d'historiadors de la seva època, considera que el passat legitima el present. Així, Catalunya ha estat sempre (en aquest punt els manlleus al *Fénix de Cataluña* són freqüents) un territori amb un passat gloriós, del qual en sobresurten, bàsicament, dos grans períodes: l'expulsió dels musulmans i l'expansió de la monarquia catalanoaragonesa per la Península i pel Mediterrani. Evidentment, en aquests dos fets s'interrelacionen elements religiosos i històrics ja que:

*"De solo los Catalanes se lee, que estando ocupada de los Moros, su Provincia, acudiessen al Sumo Pontifice, dandole noticias de sus Progressos, sugetando à la Santa Iglesia, y Santos Apostoles sus vitorias, y conquistas, y participandole quanto conduzia à la Religion"*⁴⁹.

Pel que fa a l'expansió territorial, destacarem els elogis a la història gloriosa i exemplar que constitueix l'estada dels catalans a l'Imperi Bizantí com "*campo dilatado del valor Catalan*"⁵⁰ i, fent ús de cronistes bizantins com Paquimeres o

---

⁴⁷ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. I, p. 214 i ss.

⁴⁸ DURAN, E. "Narcís Feliu de la Penya...", p. 76.

⁴⁹ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. I, p. 214.

⁵⁰ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. II, p. 140.

Gregoràs citats per Francesc de Montcada, destaca el valor i coratge dels catalans en les expedicions militars⁵¹.

Certament, es pot apreciar que els *Anales de Cataluña* són, per una banda, un compendi de la història de Catalunya i, per una altra, un discurs apassionat i exaltat en defensa dels privilegis del Principat (sobretot al final del text). En definitiva, un ràpid cop d'ull als *Anales* i al *Fénix* ens mostra com anà evolucionant el pensament polític (i historiogràfic) de l'autor. Sempre fidel a les seves conviccions, aquestes són expressades amb molta més contundència en els *Anales*, com a conseqüència directa dels esdeveniments que es produïren en el Principat, que afectaren directament el nostre autor.

---

⁵¹ FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. II, p. 142. En el capítols que narren l'estada dels catalans a Grècia, Feliu prén gairebé literalment fragments de Montcada. Cfr. el següent fragment de Feliu amb els textos de Montcada de l'apartat 8.4.6. del present treball: "*todo fue engaño de los Griegos, que para su daño impidieron el curso de nuestras victorias, y la libertad del Imperio, para que fuesse despues pisado de los Turcos por justo juicio de Dios, y en castigo de sus errores contra la fe*" (FELIU DE LA PEÑA, Narcís. *Anales...*, vol. II, p. 144).